

Pomicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti s ciljem pokretanja društvenih promjena

---

Rendulić, Antonio

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:194049>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

ANTONIO RENDULIĆ

**PROMICANJE INKLUZIJE KROZ VIZUALNE
UMJETNOSTI S CILJEM POKRETANJA
DRUŠTVENIH PROMJENA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. art. Mario Čaušić

Sumentor: Mario Matoković, ass.

Osijek, 2020.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI

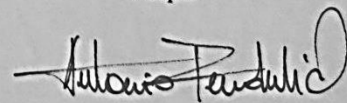
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Antonio Rendulić potvrđujem da je moj diplomski rad pod naslovom „Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena“ te mentorstvom izv.prof.art. Maria Čaušića rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku, 23. rujna 2020

Potpis

SADRŽAJ

1) SAŽETAK.....	3
2) UVOD.....	4
3) INKLUZIJA/OBRNUTA INKLUZIJA.....	6
3.1. Implementacija inkluzije.....	8
4) INKLUZIJA U LIKOVNOJ UMJETNOSTI.....	9
5) INTERDISCIPLINARNI PRISTUP U PROMIŠLJANJU I STVARANJU.....	14
5.1. Tehnička izvedba rada, proces i postav rada.....	18
6) ZAKLJUČAK.....	31
7) POPIS LITERATURE.....	33
8) POPIS ONLINE IZVORA.....	34
9) POPIS SLIKOVNIH MATERIJALA.....	36

1) SAŽETAK

Diplomski rad pod nazivom „Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti s ciljem pokretanja društvenih promjena” odraz je vlastitog poimanja svijeta koji me okružuje, odnosno ukazivanje na potrebitu inkluziju kroz vizualnu umjetnost. Potreba je senzibilizaciji i pokretanju reakcije ka kvalitetnim društvenim promjenama te promjenama prema potrebitoj inkluziji osobama s invaliditetom. Naziv inkluzija/uključivanje djece s teškoćama u redoviti odgojno-obrazovni sustav jedno je od najvažnijih načela odgojno-obrazovne politike na svjetskoj razini uz različite čimbenike podrške. U naziv inkluzije uključuje se problematika socijalne uključenosti osoba s invaliditetom u sve dijelove društva. Osobnu reakciju na problematiku pristupačnosti osobama s invaliditetom prikazujem putem naziva rada i samih grafika. Oblici pristupačnosti su arhitektonski – fizički (vrata, sanitarni čvorovi, prijevoz, univerzalni dizajn pristupa dobrima i uslugama, okoliš), komunikacijski – obrasci dokumenata, Brailleovo pismo, audio i vizualna oprema, znakovni jezik, prevoditelji/tumači, korištenje dokumenata koji su jednostavni za čitanje, socijalni – podizanje razine svijesti, uklanjanje stigme, predrasuda i stereotipa. Cilj koji želim postići radom odnosi se na daljnji razvoj inkluzije osoba s invaliditetom u umjetničke, kulturne, odgojno-obrazovne i društvene aspekte života, odbacivanje stereotipa o osobama s invaliditetom, kao i na veće ostvarivanje prava osoba s invaliditetom. Specifični ciljevi ovoga rada postavljeni su kako bi se potaknuli umjetnici, znanstvenici i odgojno-obrazovni stručnjaci da kroz znanstvene radove, prikaze dobre prakse ili radionice daju svoj prinos u ostvarivanju prava osoba s invaliditetom s naglaskom na promoviranje ljudskih prava i nediskriminacije, kao i djelovanja na uklanjanju psiholoških, obrazovnih, obiteljskih, kulturoloških i drugih prepreka za potpunu integraciju/inkluziju i sudjelovanje osoba s invaliditetom u umjetničkim, društvenim i kulturnim aspektima života pod jednakim uvjetima. Grafička tehnika mekog voska (*verniss mou*) pokazala se kao idealna u tehnološkom smislu za izvedbu temeljne ideje, odnosno koncept moga diplomskoga rada. Tehnikom mekog voska dajem specifičan izgled svojim grafičkim listovima. Cincanu ploču premazujem vazelinom te preko nje prelazim kotačima invalidskih kolica stvarajući tragove koji rezultiraju spletom različitih linija. Samim procesom nastajanja rada i krajnjim rezultatom želim ukazati na problematiku i poteškoće s kojima se osobe sa invaliditetom susreću.

Ključne riječi: grafika, meki vosak, inkluzija, pristupačnost osobama s invaliditetom

SUMMARY

The thesis entitled "Promoting inclusion through the visual arts with the aim of initiating social change" is a reflection of my own understanding of the world around me, or pointing to the necessary inclusion through the visual arts. There is a need to sensitize and initiate a reaction towards quality social changes and changes towards the necessary inclusion of people with disabilities. The name inclusion / inclusion of children with disabilities in the regular educational system is one of the most important principles of educational policy at the global level with various support factors. The name of inclusion includes the issue of social inclusion of persons with disabilities in all parts of society. I present my personal reaction to the issue of accessibility for people with disabilities through the title of the paper and the graphics themselves. Forms of accessibility are architectural - physical (doors, toilets, transport, universal design of access to goods and services, environment), communication - document forms, Braille, audio and visual equipment, sign language, translators / interpreters, use of documents that are easy to reading, social - raising awareness, removing stigma, prejudice and stereotypes. The goal I want to achieve with my work is to further develop the inclusion of people with disabilities in the artistic, cultural, educational and social aspects of life, reject stereotypes about people with disabilities, as well as greater realization of the rights of people with disabilities. The specific objectives of this paper are set to encourage artists, scientists and educational professionals to contribute to the realization of the rights of persons with disabilities through scientific works, presentations of good practice or workshops, with emphasis on promoting human rights and non-discrimination, as well as acting on removing psychological, educational, family, cultural and other barriers to full integration / inclusion and participation of persons with disabilities in the artistic, social and cultural aspects of life on equal terms. The graphic technique of soft wax (vernis mou) proved to be ideal in a technological sense for the execution of the basic idea, ie the concept of my diploma work. With the soft wax technique, I give a specific look to my graphic sheets. I coat the galvanized plate with Vaseline and go over it with the wheels of a wheelchair, creating traces that result in a mix of different lines. With the very process of creating work and the end result, I want to point out the problems and difficulties that people with disabilities face.

Keywords: graphics, soft wax, inclusion, accessibility for people with disabilities

2) UVOD

Rad „Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti s ciljem pokretanja društvenih promjena” u širem smislu označava propadanje kulture i njezinih vrijednosti, a također se može primijeniti na sve društvene pojave. Kada je u pitanju dekadencija¹, tu svrstavam društvo te se odnosi i na društveno stanje pa se samim time nadovezujem na društveno propadanje koje se ostvarilo odbacivanjem moralnih načela, diskriminacijom osoba s invaliditetom, stigmatizacijom istih, izolacijom određenih osoba s posebnim potrebama, zakoni po pitanju prava osoba s invaliditetom i inkluzijom u umjetničke, društvene i kulturne aspekte i život pod jednakim uvjetima, odnosno naglasak je na promoviranju ljudskih prava i nediskriminaciji. Iako većina svijeta nikada neće učiniti nešto ponižavajuće prema osobi s invaliditetom, ona mala manjina svojom arogantnošću degradira i destabilizira psihosocijalnu stabilnost osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Tako se stvaranje mojih radova temelji na problematici potrebite inkluzije i to prikazujem kroz dugotrajan proces stvaranja grafika u kojima je proces rada vrlo bitan i sastavni dio rada. Ovim radom prikazujem kroz više sekvenci apsurd i dekadenciju uskraćenih prava osobama s invaliditetom jedne male društvene sredine, a ti isti problemi mogu se prepoznati i u cjelokupnom društvu.

Naziv rada inspiriran je samom problematikom inkluzije kroz osobnu spoznaju, odnosno ukazuje na navedenu problematiku s kojima se osobe s invaliditetom susreću te što je potrebno za normalno svakodnevno funkcioniranje invalidne osobe. Također, čest problem odgovornih osoba po pitanju arhitektonske prilagođenosti su isključivo arhitektonske barijere i njihovi projektanti. Njihovom odlukom i uporabnim dozvolama za zgrade koje su građene na neprilagođen način za osobe sa invaliditetom automatski se jednoj grupi ljudi oduzimaju prava pa je to jedan od glavnih problema inkluzije u razvijenom svijetu. Posebno stavljam naglasak na aspekt po pitanju arhitektonskih barijera i smatram kako je to jedan od simbola problema s kojima se osobe s invaliditetom susreću. U socijalnu problematiku možemo ubrojiti odnose i financije. Pod odnosima smatram da su glavni problemi nazivi osoba s invaliditetom, liječnička dijagnoza ne odvaja pacijenta od osoba i isto tako ne bi trebala biti obrazac po kojem se

---

¹ **dekadencija** (srednjovj. lat. *decadentia*, od *de-* + lat. *cadere*: pasti) – postupni gubitak, nestajanje stvaralačkih snaga, energije, vitalnosti, postignutih standarda; urušavanje vrednota i institucija; propadajući trend ili zamah u nekom razvojnem ciklusu. Primjenjuje se na sve društvene pojave kojima se pripisuju razvojne značajke. Izrazom dekadencija opisuju se samo određeni aspekti društvenih promjena. Kada je u pitanju dekadencija kroz osobni rad, tu svrstavam društvo te se apeliram na društveno stanje i nadovezujem na društveno propadanje koje se ostvarilo odbacivanjem moralnih načela ili zakona po pitanju prava osobama s invaliditetom i inkluzijom u umjetničke, društvene i kulturne aspekte i život pod jednakim uvjetima.

odnosimo s osobama s invaliditetom. Primjer slabovidne osobe, slabovidna osoba bi trebala imati osobnog asistenta koja će joj pomagati kroz svakodnevni život, kao što u školstvu postoje asistenti koji potrebitim učenicima pomažu u nastavi. Socijalnu problematiku osoba s invaliditetom, a to je medicinski problem, trebaju rješavati osobe koje su kompetentne za to. Problematika financijskog aspekta je nedovršenost školovanja i stručne spreme osoba s invaliditetom, jer kako obitelj tako i društvo u njima ne vide osobe koje će jednog dana raditi, zarađivati i rješavati financijski problem osoba s invaliditetom. Takvom diskriminacijom i stigmatizacijom invalidna osoba gubi već u djetinjstvu želju za visokopozicioniranim poslovima. Također uz financijski aspekt vežemo i komunikacijski problem osoba s invaliditetom. Po pitanju manjih gradova i općina, koliko su oni razvijeni u medicinskoj komunikaciji s osobama koje imaju neki određeni komunikacijski problem? Koliko su ljudi u toj općini ili gradu upoznati s potrebama koje ima invalidna osoba? Može li se invalidna osoba osjećati sigurno i imati kompetentnu osobu koja će se brinuti o njoj u manjoj sredini? Tim pitanjima ukazuje se na problematiku manjih gradova i neprilagođenosti istih invalidnim osobama. Manjak je kompetentnih osoba koje su odgovorne u odgoju i obrazovanju u osnovnim školama, a djeca zbog toga i manjka komunikacije ne uspijevaju upisati željenu srednju školu ili fakultet što dovodi do velikog problema. Ako osoba s invaliditetom živi u maloj sredini, vrlo je vjerojatno da će naići na poteškoće u kretanju, obrazovanju jer određena sredina nije prilagođena. Moguće se nadovezati kako nema interesa da srednje škole i fakulteti imaju visoko razvijenu komunikaciju za osobe s invaliditetom koje su potrebite. Potrebna komunikacija bila to u smislu transporta ili dijaloga mora dovesti do određenih promjena. Svaka osnovna škola manje sredine ili većih gradova mora sadržavati lift. Primjerom lifta želim ukazati kako to nije potreba samo osobe koja je korisnik invalidskih kolica nego i svake druge osobe. Osoba koja ima otežan hod također je potrebita za korištenjem lifta. Svaka ustanova treba imati barem jedan stol prilagođen osobi u invalidskim kolicima i također vrata širine 60 centimetara veliki je problem u većini škola, javnih ustanova, odnosno bilo kojih zgrada za korisnike invalidskih kolica radi širine istih i sl.

Cilj mi je osobnim vizualnim izrazom propitivati svijet i društvo koje me okružuje.

3) INKLUZIJA/OBRNUTA INKLUZIJA

Ksenija Romstein i Ana Sekulić Majurec (2015: 41) smatraju kako je: “Inkluzija, kao suvremeni filozofsko-sociološki koncept kojim se zagovara ne samo toleriranje, i samim time prihvaćanje različitosti, već i poticanje i osnaživanje suživota s različitostima te posebno osposobljavanje za taj suživot, u praksi najčešće provodi kroz institucionalizirane oblike odgoja i obrazovanja.” Kroz otvaranje šansi za uspješniji odgoj i obrazovanje različitih društveno marginaliziranih grupa (djeca manjina, kulturno deprivirane i odbacivane grupe i sl., pa i djeca s teškoćama u razvoju) kroz suvremenu pedagošku literaturu inkluzija se detaljno opisuje i smatra da bi kao takva bila poželjna ideologija odgoja i obrazovanja, odnosno upravo toj inkluziji treba težiti. Za sada se, kada je o inkluziji riječ, u području odgoja i obrazovanja najviše razrađuje inkluzija djece s teškoćama u razvoju. Kroz posljednjih pet do deset godina na međunarodnoj se razini sve se više govori o „obrnutoj” inkluziji – odnosno uključivanju djece tipičnog razvoja u posebni sustav odgoja i obrazovanja. Zagovaratelji po pitanju obrnute inkluzije tvrde kako ona omogućuje djeci tipičnog razvoja učenje u kvalitetnijem okruženju iz više razloga: povoljniji je omjer odraslih i djece, postoji više mogućnosti za provođenje individualizacije načina rada i diferencijacije sadržaja rada i zbog učiteljeve uske specijaliziranosti za učenje i poučavanje, točnije učitelj mora biti kompetentan za taj posao. Stoga, obrnuta inkluzija djeci s teškoćama u razvoju omogućuje i obogaćuje širenje socijalne mreže i stjecanje kompetencija potrebnih za svakodnevno socijalno funkcioniranje osobe s invaliditetom. Uvelike praćenjem načina odgojno-obrazovnog rada u posebnom sustavu odgoja i obrazovanja zapažen je povoljniji omjer djece i odraslih, bolja diferencijacija nastavnih sadržaja te dominacija individualiziranog pristupa učeniku uz korištenje specifičnih didaktičkih, audio-vizualnih sredstava i pomagala. Ukazivanjem na postojanje resursa unutar postojećeg posebnog sustava odgoja i obrazovanja može se odgovoriti na pedagoške pretpostavke obrnute inkluzije i samu težnju inkluzije kao takve. Romstein i Majurec (2015: 41) stavljaju naglasak da se u akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom iz 2006. godine kao glavni ciljevi navodi osiguravanje svim osobama s invaliditetom (bez obzira na vrstu i opseg teškoće određene osobe), jednaki pristup odgoju i obrazovanju, zatim poticanje razvoja osobnosti, talenata, stvaralaštva, intelektualnih i tjelesnih sposobnosti do „punog potencijala” te osiguravanje pristupa redovnom sustavu odgoja i obrazovanja, i svega onoga što po normalnosti mora sadržavati svaki određeni zakon odgoja i obrazovanja. Romstein i Majurec (2015: 42) navode kako je u Republici Hrvatskoj započelo izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom. “Iz

ovog je dokumenta proistekla Nacionalna strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj u kojoj kao jedan od ciljeva stoji razvijanje „sveobuhvatnog sustava odgoja i obrazovanja koji može odgovoriti na različite potrebe svojih polaznika u njima bliskoj sredini” (Vlada Republike Hrvatske, 2007, 18)”. Nažalost, u pojmu inkluzije često nailazimo na termin “jednako” i/ili “jednakost pristupa osobama s invaliditetom” što je u suprotnosti s inkluzijom. Naime, inkluzija znači priznavanje i uvažavanje različitosti, a u tom slučaju nije primjereno istovremeno inzistiranje na jednakosti, već samo podržavanje i osiguravanje ravnopravnosti za određenu osobu s određenim “problemom”.

3.1. Implementacija inkluzije

Sekulić-Majurec (2015: 43) naglašava kako razvoj socijalnih kompetencija osoba koji su odgovorni prema inkluziji, i općenito prema osobama s invaliditetom, ima veliku ulogu u dobrobiti za djecu s teškoćama u razvoju i njihove vršnjake. Provedba implementacije po pitanju inkluzije na razini odgojno-obrazovnih institucija predstavlja proces u koji su ravnopravno uključeni svi sudionici škole s naglaskom na kontinuiranu međusobnu suradnju. Pri tome se misli na postojanje kvalitetne međusobne suradnje učenika, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika, ravnatelja i roditelja. Odgojno-obrazovni sustavi zemalja Europe i svijeta prepoznaju važnost koncepta obrazovne inkluzije za cjelokupni društveni razvoj. Stoga, obrazovna inkluzija postaje zahtjevom suvremenih obrazovnih politika i suradnje međusobno. Uspješna implementacija i provedba inkluzije u sustavu redovnih škola pretpostavlja promjene u cjelokupnoj školskoj praksi. Osnovni princip inkluzivnog odgoja i obrazovanja jest da se svoj djeci, bez obzira na različitosti među njima, omogući odgoj i obrazovanje u sustavu redovnih škola. Uspješna provedena implementacije inkluzije u odgojno-obrazovni sustav pretpostavlja promjene u cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu. Implementacijske inkluzije odgoja i obrazovanja jesu da se svoj djeci, bez obzira na različitosti među njima, omogući odgoj i obrazovanje u sustavu redovnih škola. Dakako, implementiranjem inkluzije očekuju se obostrane promjene, promjene prema arhitektonskim barijerama koje su jedna od glavnih problematika inkluzije po pitanju prilagodbe, dok bi druga promjena trebala biti naglašena prema kompetencijama nastavnika, profesora, roditelja, odnosno osoba koje imaju odgovornost prema djeci s teškoćama u razvoju ili osobama s invaliditetom.

4) INKLUZIJA U LIKOVNOJ UMJETNOSTI

Za naziv „inkluzija“ u umjetnosti možemo reći da je slabo zastupljena, no kada se inkluzija prikaže kroz umjetnički izričaj postaje sama za sebe dostatna. Već u naslovu kroz naziv “inkluzija” ukazuje se i uz pomoć vizualne slike kroz likovnu umjetnost određene emocije i razmišljanja, a na taj način samim naslovom ukazujemo na potrebitu poruku. Uz koncepte rada vezanih za potrebitom inkluzijom vidimo da se kroz naslov inkluzije želi “uznemiriti” publika, “uznemiriti” njihove predrasude o osobama s invaliditetom i ukazati široj zajednici na njihove realne sposobnosti (koje redovito nadilaze one koje očekujemo prema našim predrasudama). Kreativnost u prikazu inkluzije kroz umjetnost nema granica, može se prikazati u fotografiji, skulpturi, crtežu, slikarstvu, performansu...

Izdvojio bih suradnju umjetnice Alison Lapper i umjetnika Marca Quinna. Akt Alison Lapper bio je izložen na londonskom Trafalgar Squareu 18 mjeseci. Kroz intervju Alison Lapper govori kako je rad zapanjujuća verzija nje same te kako je imala osjećaj da osobno sjedi na londonskom Trafalgar Squareu. Rad je veličine 12 stopa, od bijelog mramora koji prikazuje Alison u osmom mjesecu trudnoće, otkrivajući tijelo s kojim je rođena – bez ruku i sa skraćenim donjim ekstremitetima.

Kontroverznom skulpturom umjetnik Marc Quinn prikazuje Alison oboljelu od fokomelije (bolest koju karakterizira nepravilno razvijeni udovi), a rad je izrađen 1999. godine. Nakon što je londonska uprava raspisala natječaj za modernu skulpturu na praznom četvrtom postolju na povijesnom Trafalgar Squareu, skulptura “Trudna Alison Lapper” bila je prvi izabrani rad koji će 18 mjeseci krasiti londonski trg. Sredinom rujna 2005. godine statua, odnosno akt Alison Lapper izabran je kao simbol ženskog heroizma, hrabrosti i borbenosti. Odluka je dobila pljesak mnogih, no i glasne kritike. Umjetnik Marc Quinn naglasio je kako su mnoge kritike bile upućene da se statua ne uklapa s tradicionalnim statuama na trgu i da je čak neprimjerena. Tvrdili su da trg treba biti okružen statuama onih ljudi koji su dali neki doprinos naciji te da Alison Lapper nije učinila ništa osim što je pokušala izvući najbolje iz svoje životne “nesreće”. Umjetnika Marca Quinna najviše je privukla priča umjetnice Alison Lapper. Alison je rođena 7. travnja 1965. na sjeveru Engleske. Tjedan dana nakon rođenja Alison bila je prepuštena brizi državnim institucijama nakon što ju je majka ostavila zbog bolesti zvane fokomelija. Nakon rođenja liječnici nisu znali što je uzrok bolesti, a nedugo nakon toga saznaje se da je Alisonina majka uz medicinsku skrb također koristila tablete za smirenje jutarnjih mučnina pod nazivom *Thalidomid*. Može se pronaći podatak da uzročnici mogu biti različiti, ali bolest Alison Lapper najčešće se povezuje sa korištenjem lijeka

Thalidomid. *Thalidomid* je sedativ koji se na tržištu pojavljuje krajem 50-ih godina 20. stoljeća, taman u vrijeme kada je Alisonina majka bila trudna. Uz lijek se tada nalazio napatuk da je siguran za korištenje u trudnoći, odnosno da ne izaziva nuspojave kod fetusa. Lijek se naknadno pokazuje kao jedna katastrofalna greška i “fijasko” koji je zabilježen pod nazivom “Jedna od najvećih medicinskih tragedija modernog vremena”. Lijek je nakon brojnih problema povučen s tržišta, ali je kroz određeno vrijeme na isto ipak vraćen i do danas ga prate mnoge kontroverze. Kao beba premještena je u dom za oko 250 djece s poteškoćama u razvoju u engleskom gradu Sussexu. Tamo je suočena s neosjetljivošću društva prema onima koji su rođeni “različiti od drugih”. Kroz priču naglasila je kako se kao osoba s teškoćom u razvoju osjećala i bila u uvjerenju da nitko ne želi gledati ljude poput nas “drugačijih”. No, život u domu, mislila je, i nije bio tako okrutan. Okrenula se kreativnosti i umjetnosti. Nogom je počela slikati već u mladim danima, ubrzo je naučila slikati i ustima. Veliki poriv dala joj je skulptura Venus de Milo – Afrodita s Melosa poznatija kao Miloska Venera, jedno je od najpoznatijih umjetničkih djela. Smatra se kako predstavlja grčku boginju ljubavi i ljepote Afroditu. Skulptura je rađena bez gornjih udova, dakle skulptura nema izrađene ruke. "Nikada nisam čula nekoga da kaže kako je Venus de Milo invalid i ako pogledate u moja ramena, mi smo prilično slične. Ako pogledamo tu skulpturu za koju ljudi kažu da je prelijepa, zašto ne možemo gledati i na invalidnost na taj način", rekla je u jednom intervjuu. Također se suočila s pitanjima normalnosti i nenormalnosti pa se samim time Alison se suočavala s neugodnošću. No, Alison vrlo jednostavnim odgovorom ukazuje na ono potrebno u društvu: “Ljudi mi prilaze i pitaju kako je to kada ne možeš biti normalan. Ja im kažem: Nisam nikada srela normalnu osobu. Normalno ne postoji.” (Intervju Alison Lapper: „Disabled people are looked at as a drain on society, and I'm certainly not that“, URL: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/02/alison-lapper-disabled-people-drain-on-society>) [pristup: 22.7.2020]

Kada je Marc Quinn pozvao Alison da mu pozira za skulpturu u siječnju 1999., ona nije baš bila motivirana tim pozivom. Poručila je kako nije zainteresirana za razvratnost. Kada je ostala trudna, tri mjeseca kasnije, pomislila je kako sada Quinn takvo što neće željeti, no htio je jer je bilo upadljivo i prenosi snažnu poruku. Prenositelj snažne poruke svakako je majčinstvo jer nije ni pomišljala postati majka nakon što je u dvadesetim godinama četiri puta pobacila, što je napisala u autobiografiji. Majčinstvo je za Alison koju je majka odbacila kao bebu, “inat” svijetu da može biti samostalna u odgajanju vlastite djece kao i sve druge majke. Kako je Alison ovisna o invalidskim kolicima, upravo suradnja umjetnice Alison i umjetnika Marca dovela je u pitanje i pristupačnost javnih zgrada Velike Britanije. Nakon javnih

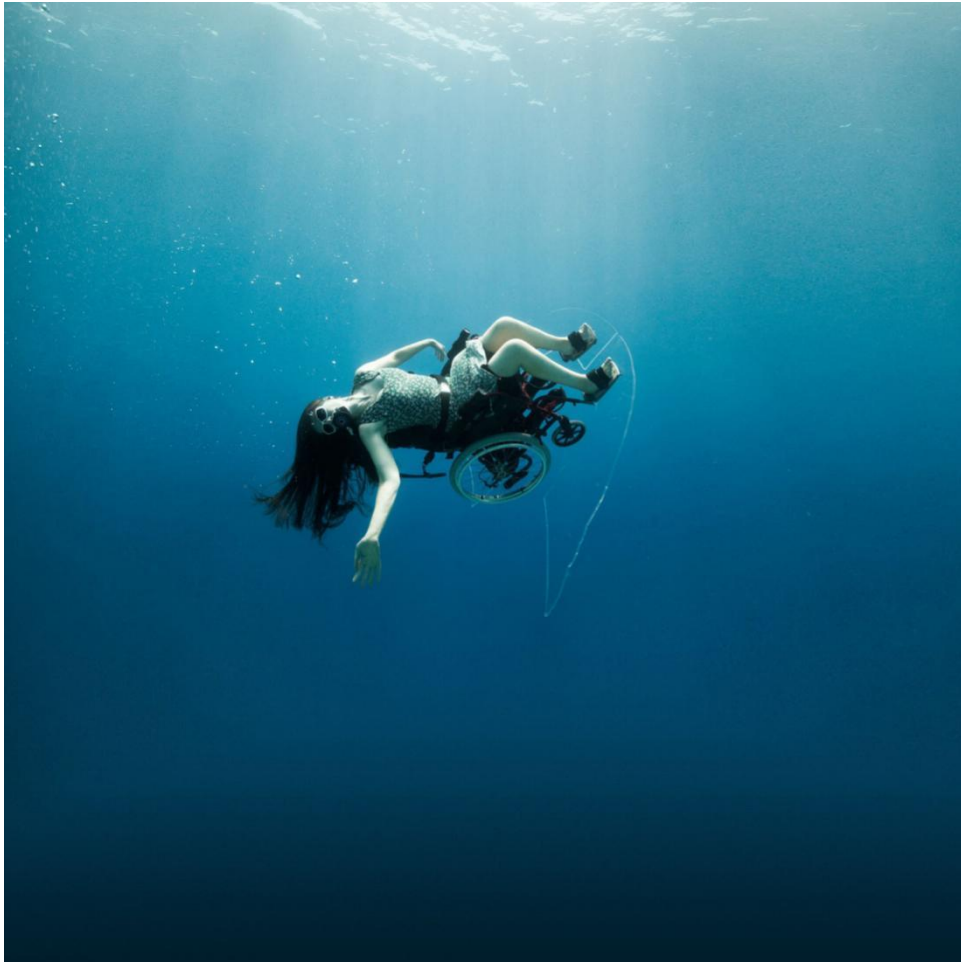
djelovanja osoba poput umjetnice Alison Lapper i umjetnika Marca Quinna u Velikoj Britaniji više od polovice javnih zgrada prilagođene su osobama s invaliditetom te su samim time osigurale bolje budućnost osobama u potrebi.

Usporedba priče umjetnice Alison Lapper i svoga osobnog iskustva je neizbježna. Pri završetku osnovne škole, nakon redovnog cijepljenja i autoimune reakcije na samo cjepivo, u osmom razredu zdravstveno stanje se mijenja te i danas nakon deset godina provodim život iz drugačije perspektive, u invalidskim kolicima. Alison Lapper ima uistinu tešku životnu priču, ali kada se malo istražuje povijest njenog poremećaja tzv. fokomelija, može se pronaći podatak da uzročnici mogu biti različiti, ali najčešće se povezuje sa korištenjem lijeka *Thalidomida* već prethodno objašnjenog. Od 14. godine provodim život u invalidskim kolicima, a nakon hospitalizacije i liječenja ustanovljeno je da bolujem od akutnog longitudinalnog transverzalnog mijelitisa, a do te bolesti došlo je autoimunom reakcijom na cjepivo. Nažalost, nemam potrebnih informacija što je bilo u cjepivu te kakvo je cjepivo bilo, ali poznate informacije su te da je cjepivo bilo zaraženo živim virusom i bio sam prva generacija koja je dobila to cjepivo. Longitudinalni transverzalni mijelitis kao bolest je nestao, ali ostali su ožiljci na leđnoj moždini koji prekidaju daljnji hod te „normalno“ funkcioniranje kakvo je bilo prije 14. godine. Kroz poteškoće i teške situacije s kojima sam se susreo i s kojima se još uvijek susrećem, nalazim mir u umjetnosti, crtanju, grafici, slikarstvu i načinu kritičkog djelovanja na društvo sa željom promicanja inkluzije.

Slika 1. Marc Quinn, “*Trudna Alison Lapper*”, 1999., izložen 2005.

Postoji umjetnica koja pomiče granice u svijetu inkluzije i osoba s invaliditetom. Umjetnica imena Sue Austin korisnica je invalidskih kolica, bavi se multimedijom, performansom, instalacijama...

Slika 2. Sue Austin, “*Sue in the blue*”, fotografija, film, 2012.

Slika 3. “*Sue in the blue*”, fotografija, film, 2012.

Slika 4. “*Sue in the blue*”, fotografija, film, 2012.

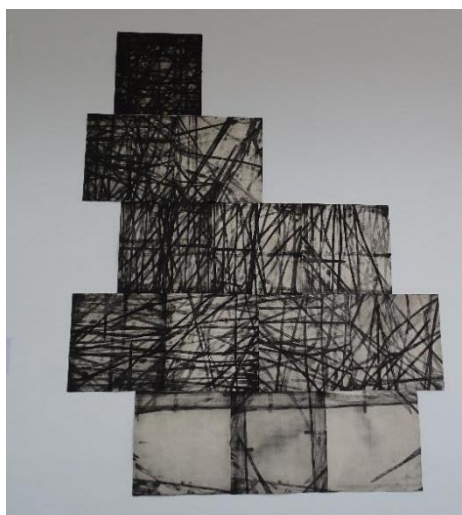
Izdvojio bih rad “Sue in the blue” iz 2012. godine koji je revolucionarni niz umjetničkih fotografija i filma. Umjetnica Sue Austin zabilježila je svoj rad kroz performans, fotografiju i video. Rad sadrži poseban umjetnički izričaj koji putem videa i fotografije, i samog performansa umjetnice, postaje sam za sebe dostatan i podvodnim putovanjem invalidskim kolicima omogućuje Sue Austin da krene na “nježan” put te tako osjeti slobodu vode i rad predstavi kao bijeg od vreve, problema, predrasuda. Kroz neočekivane suprotnosti s realnim svijetom, ovaj rad želi pobuditi i nadahnuti ljude sličnih svjetonazora, problema, stvarajući slike koje transformiraju i brišu predrasude.

5) INTERDISCIPLINARNI PRISTUP U PROMIŠLJANJU I STVARANJU RADA “Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”

„Krajnji rezultat ovog eksperimentiranja može izgledati poput prikaza zgužvanog papira, aluminijske folije, vreće za smeće, ili pak nečeg nedefiniranog. Tu smo mi promatrači da damo svoju asocijaciju ovim efektnim vizualnim rješenjima, nastavljajući eksperiment koji nam nudi prostor za istraživanje i promišljanja o onome što predstavljaju, kao što i sam autor istražuje i eksperimentira.“ (Cindrić, 2019: 3)

Slika 5. „Arhitektonske barijere/ inkluzija!“, 2020.

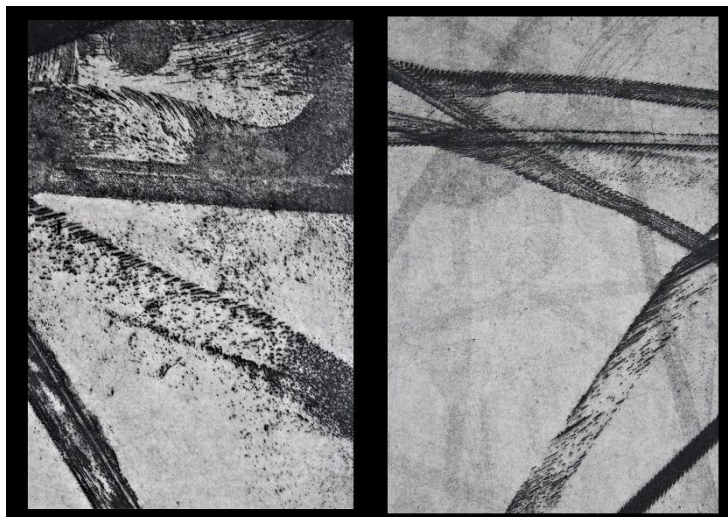

Slika 6. Početni postav rada „Korak dalje“, 2019.

Ideja nastanka i početak samoga procesa promišljanja i aktivnog kreiranja praktičnog dijela diplomskoga rada započela je još na prvoj godini diplomskog studija Grafike 2018. godine. Upisom na diplomski studij likovne kulture, smjer Grafika, vizualnim poticajem za sintezom novog rada proizlazi ideja o spajanju komponenti koje su mi do tada, kao i sada, bile

bitne – inkluzija osoba s invaliditetom, prenošenje moje osobne i sve češće prakse suočavanja s problemima potrebite inkluzije i naravno afinitet prema grafici.

Čin potrebe za inkluzijom postaje moja osobna i ponovit ću, sve češća praksa, koja me ujedno i navodi na promišljanje i traženje uzroka i rješavanje problema po tome pitanju. Tijekom ove dvije godine problematika osoba s invaliditetom postaje nedvojbeno motiv koji izaziva promjenu percipiranja svijeta oko mene. Promjena je osnovni princip društva – “prilagodba” društva prema osobama s teškoćama, odbacivanje predrasuda, razvoj inkluzivne potrebe u odgojno-obrazovnim ustanovama... Problematika inkluzije općenito sa sobom donosi određenu promjenu, kako fizičku, tako i promjenu na razini svijesti. Ovim ću radom i problematikom samoga rada, nadam se, potaknuti određene promjene i samim time “poremetiti” olako shvaćanje inkluzije prema arhitektonskim barijerama, prilagodbi javnih ustanova osobama s invaliditetom itd.

Slika 7. Detalj rada, svaka linija prikazuje arhitektonske barijere, 2020.

Ravnotežu je s vremena na vrijeme nužno “poremetiti”, tzv. ravnoteža u društvu u jednu ruku i postoji i ne postoji. Teško je pronaći uravnoteženo društvo, ali sigurno da postoji. U svijetu za potrebitom inkluzijom i životu osoba s invaliditetom svakako postoji neravnoteža već navedenim primjerom arhitektonskih barijera. Stoga se nešto mora dogoditi da bi se stvari promijenile i izazvale nečiju ili našu vlastitu znatizelju za promjenom, a ovim radom svakako pokušavam, koliko je u mogućnosti, vratiti određenu ravnotežu u društvenu zajednicu.

Promjene u odgoju i obrazovanju nužne su i neizbježne, a kako Sabira Gadžo-Šašić navodi: (...) “pored arhitektonskih barijera, nepristupačnost uzrokuju i neusklađeni programi, nedostatak didaktičke opreme, informacije koje nisu dostupne u formatima korištenim od strane pojedinih grupa osoba s invaliditetom (npr. Braillevo pismo, znakovni jezik), nedovoljno

educirani učitelji i nastavnici za rad s ovom populacijom. U području zapošljavanja, uz fizičke prepreke, najveći problem su predrasude o osobama s invaliditetom, njihovim mogućnostima i radnoj sposobnosti čemu pridonosi i neusklađenost dosadašnjih obrazovanja s potrebama tržišta rada. Također, prilazi i unutrašnji prostor u zdravstvenim ustanovama najčešće su neprilagođeni osobama s invaliditetom.” (Šašić, 2020: 142)

Izazvan osobnim razmišljanjem i osobnim iskustvom koje je bilo poticaj za stvaranje ovoga rada, a osobno iskustvo je prijeko potrebno za svjesno shvaćanje i utjecaj koje osobno iskustvo kao takvo ima. U osobnom kontekstu pišem o potrebitoj inkluziji, odnosno transformacijski kapacitet koji mi je potrebna inkluzija pružila, potaknulo me na djelovanje, točnije promišljanje o specifičnim načinima strukturiranja iskustava stečenih kroz osobno iskustvo potrebite inkluzije i kao takvog likovnog procesiranja kroz osobni rad. Inkluzija kroz likovni izričaj očituje se u mojoj seriji radova, a ono što je sigurno jest to da nosi inkluzivne elemente likovnog izražaja. Potreba za inkluzijom u mom radu služi kao mediji prepričavanja i prenošenja važnih informacija i stavova te ujedno kao i kritički osvrt na trenutno stanje po pitanju prilagodbi osobama s invaliditetom za normalno funkcioniranje u svakodnevnom životu.

Kako se rad “Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena” sastoji od 35 grafičkih listova, procesualnost pri njegovom nastajanju i video rad koji će popratiti sav taj materijal vrlo su važni. Kroz rad povezujem performans i *performing*, točnije izvođački dio rada gdje kroz video rad pojašnjavam proces izvođenja rada. “Performans, režirani ili neregirani događaj zasnovan kao umjetnički rad koji umjetnik ili izvođači realiziraju pred publikom. Pojam performans ima dva značenja: 1. uveden je ranih 70-ih godina i označava složene, unaprijed pripremljene događaje koje ostvaruje postkonceptualni umjetnik, koji je ujedno i autor, pred muzejskom, galerijskom ili slučajnom publikom; 2. primjenjuje se retrospektivno, kao povijesna oznaka za umjetničke eksperimente, s događajima u rasponu od futurističkih festivala, dadaističkog kabarea, konstruktivističkih parakazališnih eksperimenata i nadrealističkih seansi ili rituala, preko *hopeninga neodade* i fluksusa, akcija, *body arta*, događaja, minimalnog i postmodernog eksperimentalnog baleta, eksperimentalne i minimalne muzike, do postkonceptualnih i postmodernističkih performansa.” (Šuvaković, 2005: 451) Performans je također važan dio izvođačkog interventnog rada umjetnika u društvenom, političkom ili svakodnevnom polju kulture te performans kao rad postaje sveobuhvatni prenositelj poruke.

“*Performing arts* ili izvođačke umjetnosti različite su umjetničke prakse zasnovane na procesu izvođenja: *performance art*, teatar, glazba, opera, ples, balet, film, televizija, internet, *cyber* umjetnost. Razlikuju se pojmovi izvođenja (engl. *performing*) i izvedbe (engl. *performance*). Izvedba se odnosi na fenomen izvođenja, njegov materijalni proizvod ili rezultat, a izvođenje se odnosi na proces, praksu izvođenja i ukazuje na njegovu materijalnu procesualnost bez konačnog produkta.” (Šuvaković, 2005: 453)

5.1. Tehnička izvedba, proces i postav rada

„Općenito se pod pojmom grafike podrazumijeva sve ono što je napisano, nacrtano ili urezano. S vremenom se taj pojam mijenjao ili sužavao te se sve više počelo podrazumijevati pod riječju grafika umjetnički crtež... U strogom pak značenju, u onom najtočnijem, valjalo bi upotrijebiti riječ grafika samo za onaj umjetnički rad, koji se umnožava tiskom i koji prema tome postoji u više jednakih primjeraka.” (Babić, 1936:108)

Ova su istraživanja važna zbog prikaza procesualnosti i eksperimenata kojima sam došao do određenih rješenja. „Proces je izmjena stanja i položaja tijela, predmeta, prostornih mjesta, oblika materije i energije koja se odvija u vremenu i ima strukturu događaja.“ (Šuvaković, 2005: 515)

U tehničkoj izvedbi rada koristim grafičku tehniku mekog voska. Grafiku dijelimo na četiri vrste tiska: visoki tisak, duboki tisak, plošni tisak i propusni tisak. Svaki od navedenih vrsta tiska ima svoje zakonitosti, specifične tehnike, opremu i alate za korištenje, no ovdje ćemo se isključivo baviti dubokim tiskom i tehnikom mekog voska.

„Duboki tisak je postupak koji obuhvaća elemente izrade i otiskivanja originalne tiskovne ploče s mehanički ili kemijski udubljenom tiskovnom površinom.“ (Hozo, 1988: 20)

Meki vosak ili vazelin špahtlom nanesimo na glatku površinu, u ovom slučaju staklo, te ju razvaljamo do debljine koja nama odgovara. Nakon toga meki vosak valjkom nanesimo na metalnu ploču, u ovome radu je to cinčana ploča dimenzija 50x50cm, pripremljena za rad u tehnici mekog voska. Sami nanos mekog voska na metalnu ploču ovisi o tome što umjetnik želi postići, također nanos mekog voska na matrici ovisi i o jetki koju koristimo. U vlastitom radu koristim deblji sloj čistog vazelina zbog jačine jetke dušične kiseline i vode u odnosu 1:10. Nakon premaza vazelina na sve 24 matrice, matrice slažem na pod te prelazeći invalidskim kolicima stvaram trag kotača, odnosno prelazeći kotačima skidam masni sloj vazelina. Nakon procesa prelaženja invalidskih kolicima preko matrica dobije se trag kotača invalidskih kolica. Matrice stavljam jetkati u dušičnu kiselinu u omjeru 1:10 u dvije faze. Nakon prvog prelaženja preko matrica, matricu stavljam u dušičnu kiselinu na 6 minuta, drugu fazu čini prelaženje preko mekog voska i nanošenje akrilnog spreja, u tom slučaju kombiniram meki vosak i aquatintu² kroz cjeloviti proces kako bi dobio različite tonove i linije na matrici, odnosno

---

² **Aquatinta** je grafička tehnika dubokog tiska i spada u grupu jetkanica. Postupak je takav da se metalna ploča posipa finim zrnim smole kolofonija ili asfalta nakon čega se ploču podliježe paljenju, odnosno taljenju zrna što rezultira njegovim lijepljenjem za površinu ploče. Zrno se nanosi na ploču ručno ili u posebnom bubnju za naprašivanje. Rastaljeno zrno u ovom slučaju djeluje kao zaštita od jetke to jest jetka djeluje i nagriza ploču.

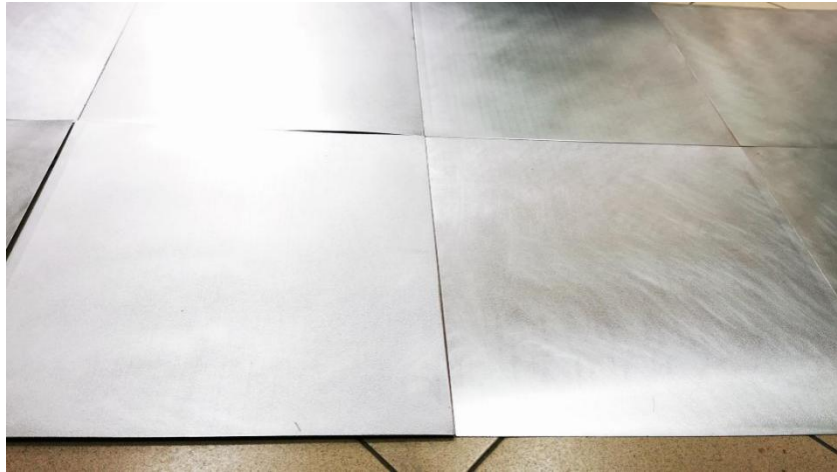
grafičkom listu, a drugu fazu stavljam u kiselinu 3 minute. Radi drugačijeg pritiska stražnji kotači invalidskih kolica stvaraju jasne linije deduktivnog karaktera, dok prednji kotači radi veće površine i manjeg pritiska stvaraju sfumato prijelaze. Sama linija, moglo bi se reći i ploha stvara mekoću i zabilježba pokreta prednjih kotača stvara mekši karakter na samoj matrici te kombinacijom prednjih i stražnjih kotača sami rad dobiva dubinu i dinamiku.

Istraživanja kojima sam se bavio na diplomskom studiju grafike prethodila su i progresivno dovela do postupaka i tehnika kojima se danas bavim. Temeljna odrednica mog studiranja oduvijek je bio eksperiment i istraživački pristup problematici. „Eksperimentalna umjetnost zasnovana je na projektu, istraživanju i inovaciji. Projekt eksperimenta je plan i program istraživanja pravila realizacije, pojavnosti, funkcioniranja i prezentacije umjetničkog rada.“ (Šuvaković, 2005: 162). Ova su istraživanja važna zbog prikaza procesualnosti i eksperimenata kojima sam došao do određenih rješenja. Proces i istraživanje sadrži energiju koja, kada se u odvija u tom vremenu i kada se energija i osjećaji prenesu na sami rad te korištenjem procesa i postupaka pojedinih grafičkih tehnika, dovodi do određenih idejnih i likovnih rješenja.

„Proces je izmjena stanja i položaja tijela, predmeta, prostornih mjesta, oblika materije i energije koja se odvija u vremenu i ima strukturu događaja.“ (Šuvaković, 2005: 515)

---

između zrna na mjestima gdje zrna nema stvarajući na taj način tonske vrijednosti ovisne o duljini jetkanja. Postupak u ovom radu rađen je akrilnim sprejom, treba se pripaziti na nanos spreja na ploču te njegovoj gustoći na matrici, te pripaziti na duljinu jetkanja. Poželjno je napraviti probne otiske i kod jedne i kod druge mogućnosti te uvidjeti potrebitu duljinu jetkanja.

Slika 8. Prikazan procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

Slika 9. Prikaz procesa rada: ploče premazane vazelinom

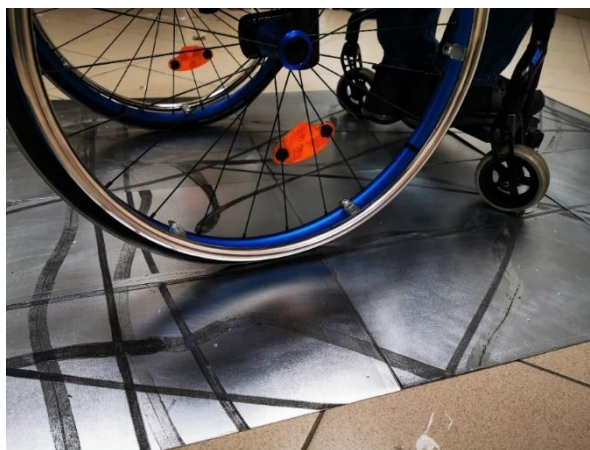

Slika 10. Prikaz procesa rada: prelaženje kolicima preko cinčanih ploča premazanih vazelinom

Slika 11. Prikaz procesa rada: prelaženje kolicima preko cinčanih ploča premazanih vazelinom nakon prve faze jetkanja

Slika 12. Prikaz procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

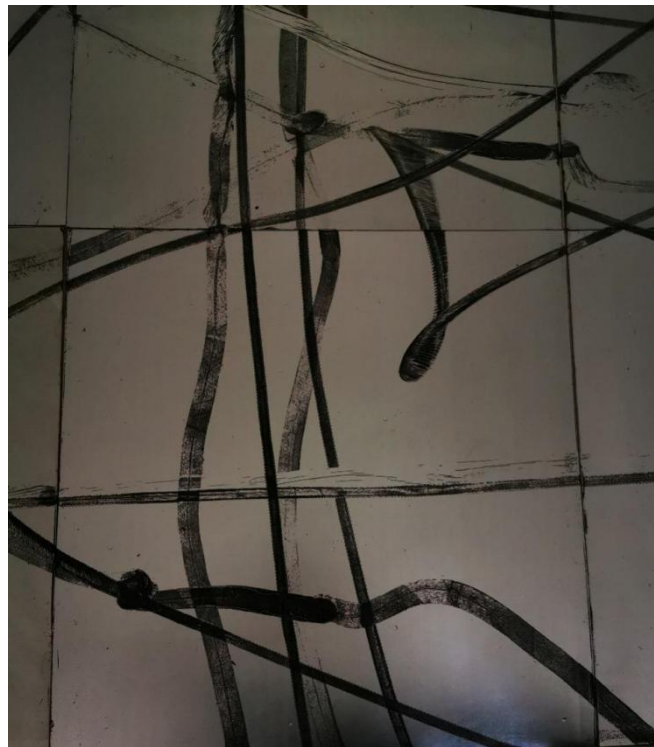
Slika 13. Prikaz procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

Slika 14. Prikaz procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

Slika 15. Prikaz procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

Slika 16. Prikaz procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

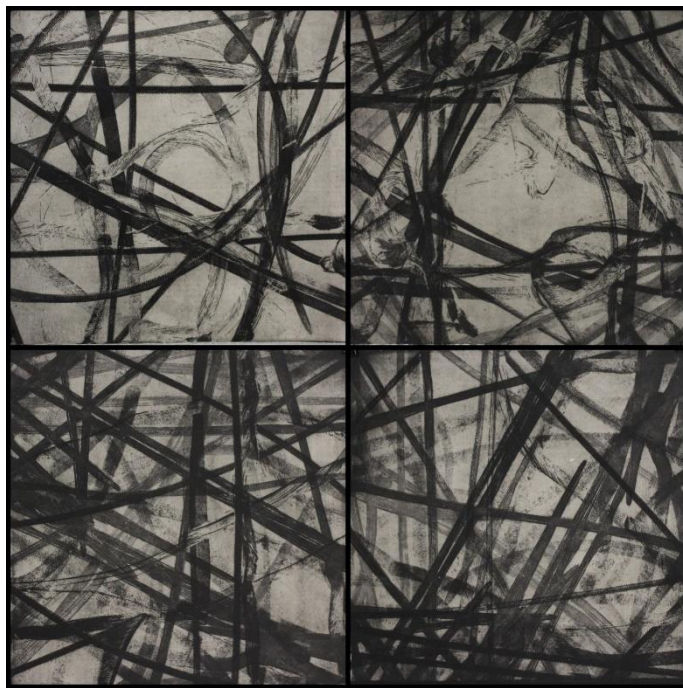
Nakon jetkanja i nakon što je stvoren duboki tisak, matrice otiskujem na papir Fabriano Rosaspina Avorio, 285g crnom kalkografskom bojom. Format svakog pojedinačnog grafičkog lista je 50x50cm. U konačnici izvedba rada i sam postav rada uključuje grafičke listove na zidu, matrice na podu te kratki video s procesom nastajanja matrica. Ono što je važno je sami pristup postave grafičkih listova na zid postavljenih u formi poliptiha, otisci su prošarani linijama stvaranim kotačima invalidskih kolica u različitim smjerovima i različitom gustoćom. Linije kroz rad, već sam naveo, deduktivnog su karaktera, rad je stvaran slobodnim, jednostavnim horizontalnim, okomitim i dijagonalnim linijama.

Slika 17. “Barijere”, meki vosak, aquatinta, 50x50cm, 2020.

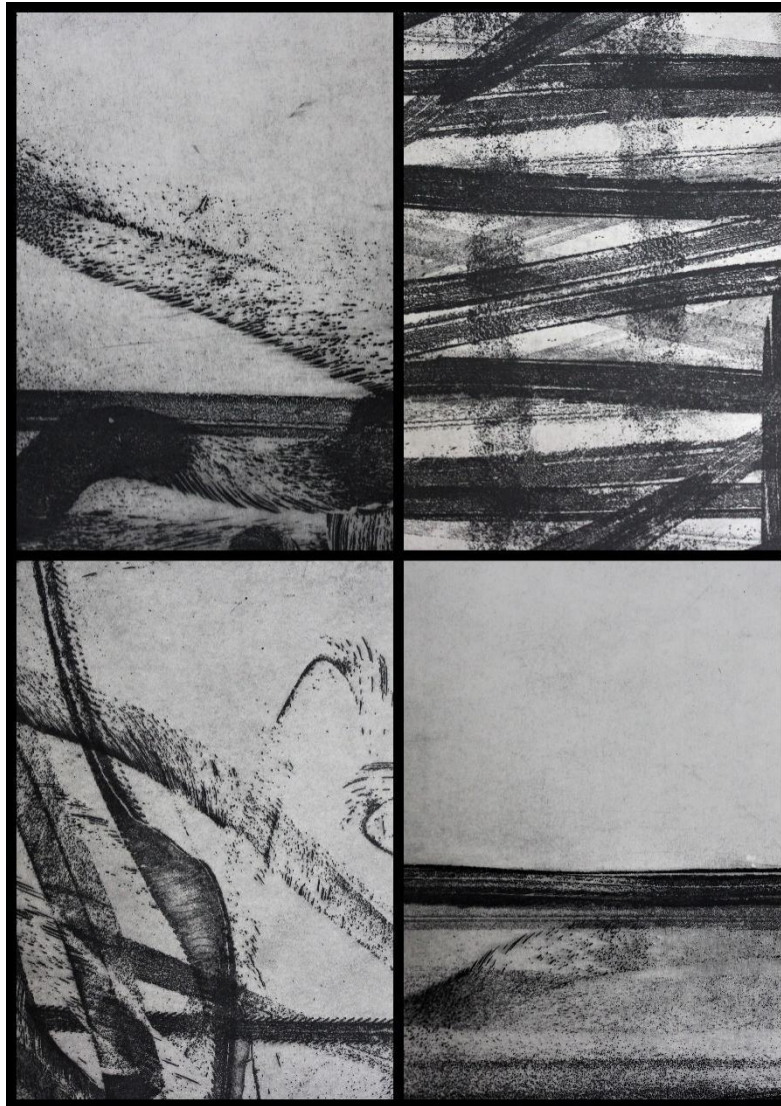
Sadržaj grafika uz pomoć linija prenosi poruku, kroz grafičke listove sadržaj nije nestao slobodom, nego je uz pomoć kontrasta i različitom gustoćom linija simbiotski sljubljen sa samim formatom papira i formalnim aspektima djela i tako stvara jedan organizam s potrebitom porukom. Sam postav i slaganje kompozicije u potpunosti vizualizira ograničenja koja su, između ostalog, i tema samog rada. Rad kroz kompoziciju linija i grafičkih listova u krajnjem

ishodu prikazuje nizove isprekidanih linija koji metaforički ukazuju na ograničenja u kretanju s kojim se općenito susreću osobe s invaliditetom, a u mom slučaju su to arhitektonske prepreke pri realnom kretanju u prostorima koji me okružuju kroz perspektivu invalidskih kolica.

Slika 18. "Barijere", meki vosak, aquatinta, 50x50cm, 2020.

Linija kroz grafičke listove predstavlja zabilježbu pokreta koja kroz poruku rada pobuđuje razne asocijacije promatraču. Linije kroz rad "Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena" osobno pobuđuju i sugeriraju trag borbe, privatnih okolnosti i intime, također svaka nova linija kreira strukturu koja stvara nove izazovne likovne ideje. Ta ideja je simbol novih mogućnosti za kretanjem prema naprijed, simbolika šalje poruku da postoji put za osobe s invaliditetom, svaka linija može biti zaobljena, isprepletana, isprekidana, nepredvidiva, no nikad nepremostiva. Vrijednost linije nije samo u iscrtavanju vlastitog puta, nego i u stvaranju putokaza prema potrebitoj inkluziji i pristupačnosti, svaka linija mora biti put ka zajedničkom traganju za rješenjem.

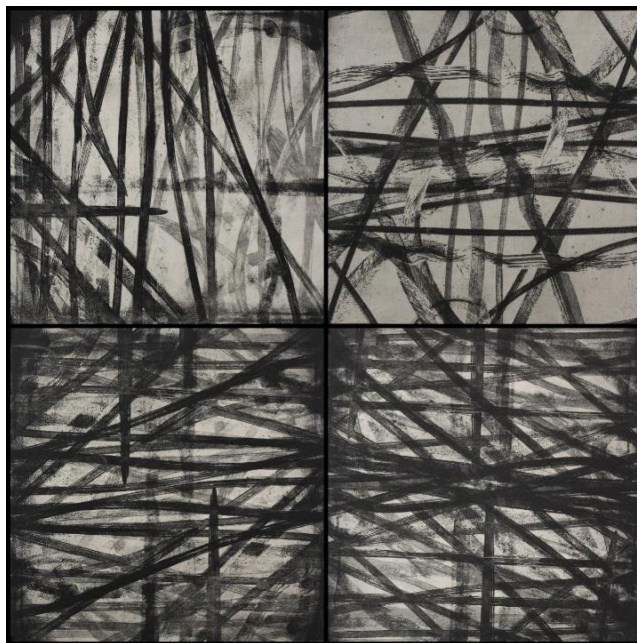

Slika 19. Detalji radova, meki vosak, aquatinta, 2020.

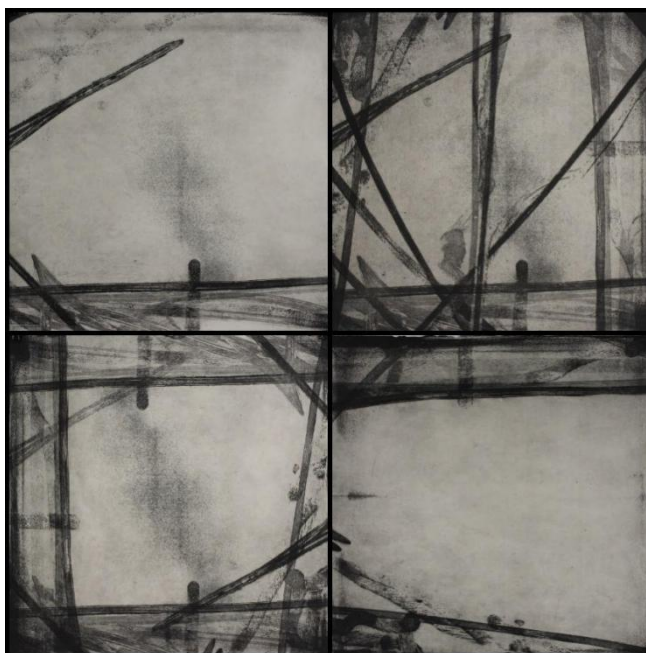
Osjetivši stagnaciju i ponavljanje u svom likovnom izrazu na početku diplomskoga studija, nastojao sam se poticati da razmislim o nekim drugačijim pristupima matrici, grafici jer se nisam puno bavio razmišljanjem kao takvim. Pokušajem inovacije i tehnikom mekog voska te nakon što sam prešao invalidskim kolicima preko ploče premazane vazelinom, grafika je već samim procesom postala djelo utisnuto u tiskovnu ploču. Akciju, energiju i osobne osjećaje usmjerio sam prema materijalu i u materijal transformirajući njegovu ulogu tako da matrica postaje rad isto kao i otisak na grafičkom listu. Potaknut tom inovacijom grafika mi je osobno postala otisak, utisak i pečat, počeo sam ju vizualno doživljavati i vizualno proživljavati.

„Grafika – to je otisak, utisak, pečat.

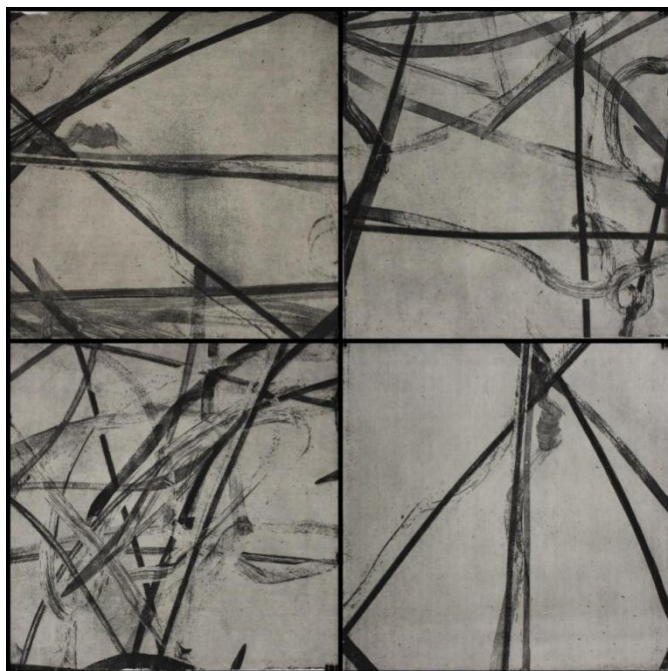
... Drugo: da je grafika utisak, odnosno da je grafičko djelo doista utisnuto u tiskovnu ploču, to jest da je umjetnik svoju misao i akciju usmjerio prema materijalu i u materijal, transformirajući njegovu ulogu, oblikujući površinu ploče bilo u pozitivan ili negativan reljef kojega će slika postati vidljiva i definitivno uobličena tek postupkom otiskivanja.“ (Paro, 1991: 21)

Slika 20. "Barijere", meki vosak, aquatinta, 50x50cm, 2020.

Slika 21. "Barijere/ inkluzija!", meki vosak, aquatinta, 50x50cm, 2020.

Slika 22. "Barijere meki vosak, aquatinta, 50x50cm, 2020.

Slika 23. Detalji radova, meki vosak, aquatinta, 2020

6) ZAKLJUČAK

Rad “Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti s ciljem pokretanja društvenih promjena” na autentičan se način bavi potrebitom inkluzijom osoba s invaliditetom u svakodnevni život. Inkluzija/uključivanje djece s teškoćama u redoviti odgojno-obrazovni sustav jedno je od najvažnijih načela odgojno-obrazovne politike na svjetskoj razini uz različite čimbenike podrške. Također u naziv inkluzije uključuje se problematika socijalne uključenosti osoba s invaliditetom u sve segmente društva, dok kroz širi smisao rada spada vlastito poimanje svijeta koji me okružuje, odnosno prikazivanje potrebite obrnute inkluzije. Inkluzija sa sobom nosi određene promjene koje, ako se istinski prepusti dinamici promjene, postaju neophodne za osobe s invaliditetom i njihovoj svakodnevnici. Olako shvaćanje inkluzije po pitanju već navedenih problema treba mijenjati. Također navodim kako je ravnotežu i olako shvaćanje inkluzije s vremena na vrijeme potrebno poremetiti da bi se stvari promijenile i time bile zanimljive te izazvale reakcije, znatiželju za potrebitom inkluzijom. Radom i promjenama zapravo stječemo nove vrijednosti i učimo o sebi i drugima, prelazimo granice, razvijamo tolerantnost i rušimo ustaljene stereotipe prema osobama s invaliditetom, učimo gledati i kvalitetnije percipirati prostor oko sebe i u konačnici djelovati na poboljšanje prilagodbe i olakšavanju svakodnevice osobama s invaliditetom. Nadam se da ću radom prenijeti važnu poruku i ukazati na određene probleme. Tako rad dobiva svojevrstan kontekst i vrijednost koju izdvaja značenje o pozitivnim inkluzivnim karakteristikama i promjenama koje prema invalidnim osobama ima ogromnu važnost. Potpomognut činom osobnog iskustva prema potrebitoj inkluziji i potrebama za promjenom, a koji je bitan i istaknut u okviru rada, a to postaje sve češća praksa koja navodi na promišljanje i traženje uzroka i rješavanje navedenih problema.

U praksama drugih umjetnika i kroz osobnu praksu stavljam naglasak kako inkluzija ostavlja ključan značaj prema osobama s invaliditetom. Kod osobnog rada inkluzija postaje utkana i prvotni karakter umjetničkog izričaja. Tako se umjetnica imena Sue Austin u svome djelu “Sue in the blue” dotiče inkluzije u kontekstu traženja slobode kroz svakodnevno kretanje u invalidskim kolicima. Slobodu prikazuje uz pomoć snage vode kroz koju putuje i plovi bez ikakvih prepreka raširenih ruku koje također prikazuju slobodu i važan su dio rada. Rad umjetnice Sue Austin obilježio je djelovanje nje same kao umjetnice, a rad je otvorio mnoga pitanja i kontroverze po pitanju tzv. ”slobode u kretanju osoba s invaliditetom” kroz potrebitu inkluziju. Suradnja umjetnika Marca Quinna i umjetnice Alison Lapper također djeluje na području mijenjanja i micanja predrasuda prema osobama s invaliditetom. Navedeni umjetnici

kroz svoja “putovanja” u umjetničkom djelovanju kontinuirano integriraju i dodavaju sadržaje kako bi jasno prenijeli poruku koju sadrže njihovi radovi. Sue Austin, Marc Quinn i Alison Lapper svoju umjetnost u doslovnom smislu žive, kako sam naveo, kontinuirano integriraju kroz svoje radove i predstavljaju smisao produciranja radova te ujedno umjetničko djelovanje kao takvo postaje stilom života. Nadam se kako će ovaj moj rad ostaviti mnoge utiske i otvoriti mnoga pitanja na temu inkluzije osoba s invaliditetom. S ciljem da rad bude poticaj i drugim osobama, da se pokrenu dobri putevi i mijenjanje za dobrobit osoba s invaliditetom, želim nastaviti djelovati na tome području, jer kako je već navedeno, velika je potreba za poboljšanjem. Poboljšanje i prilagodba arhitektonskih barijera, npr. liftovi, pomične rampe, prilagođeni stolovi osobama u kolicima, prilagođenost uvjeta slijepim i slabovidnim osobama, sve su to problemi s kojima se osobe s invaliditetom susreću. Takvih problema bi trebalo biti sve manje. Iz osobnog iskustva govorim kako je jedna stepenica ogroman problem osobi u invalidskim kolicima, upravo s ciljem da se takvi problemi razriješe rađen je ovaj rad.

I na kraju mogu istaknuti kako je autorski rad i samo “putovanje” kroz problematiku inkluzije bilo pomicanje granica u traženju osobnosti i vizualnog izričaja. Prenijeti emocije na sami rad i tom emocijom i slobodom u radu ukazati na sadržajnu problematiku je potaknuto osobnim iskustvom. Poticaj je bio usmjeren na mijenjanje i stvaranje bolje budućnosti za osobe s invaliditetom. Potaknut time u vlastitom radu želim istaknuti kako je završetak istoga samo početak i/ili nastavak nekih novih staza i otvorenih stranica spremnih za upisivanje i otkrivanje novih mogućnosti u svijetu potrebite inkluzije.

7) POPIS LITERATURE

- 1) Babić, Lj., (1936.), *Hrvatska grafika u XIX stoljeću*, Zagreb, Hrvatsko kolo
- 2) Hozo, Dž. (1988.), *Umjetnost multioriginala - Kultura grafičkog lista*, Mostar: Prva književna komuna
- 3) Paro, F. (1991.), *GRAFIKA - Marginalije o crno-bijelom*, Zagreb, Mladost
- 4) Paro, F., Kinert, A., (1979.), *Grafika – što je to?*, katalog izložbe, Zagreb, ALU Zagreb
- 5) Cindrić, J. (2019.), *Bure Baruta 8, katalog izložbe*, Osijek, HDLU Osijek
- 6) Krizman, T. (1952.), *O grafičkim vještinama*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
- 7) Zidić, Igor (2011.), *Zlatko Keser, katalog izložbe crteža*, Rovinj, Galerija Adris

8) POPIS ONLINE IZVORA

- 1) Ksenija Romstein i Ana Sekulić-Majurec, *Obrnuta inkluzija – pedagoške vrijednosti i potencijali* [online], URL: <https://hrcak.srce.hr/178845>, 20.07.2020.
- 2) Društvo multiple skleroze Grada Zagreba (n.g.), *Članak 2 – definicije* [online], URL: <http://osi-book.net/sadrzaj/konvencija-clanak-2/>, 21.07.2020.
- 3) Sue Austin, *Multimedia, performance & installation artist* [online], URL: <http://www.wearefreewheeling.org.uk/sue-austin-home>, 21.07.2020.
- 4) Marc Quinn, *Alison Lapper- Marc Quinn* [online], URL: <http://marcquinn.com/artworks/alison-lapper>, 25.07.2020.
- 5) Jutarnji list, *Majka koja i bez ruku grli dijete* [online], URL: <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/majka-koja-i-bez-ruku-grli-dijete-3769869>, 20.07.2020.
- 6) Sabira Gadžo-Šašić (2020)., *Socijalni rad s osobama s invaliditetom* [online], URL: <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2020/07/SOCIJALNI-RAD-S-OSOBAMA-S-INVALIDITETOM.pdf>, 23.07.2020.
- 7) Miško Šuvaković (2005.), *Pojmovnik suvremene umjetnosti* [online], URL: https://monoskop.org/images/0/0c/Suvakovic_Misko_Pojmovnik_suvremene_umjetnosti.pdf, 12.07.2020.
- 8) Wikipedia, *Procesualnost* [online], URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Process_art, 12.07.2020.

9) POPIS SLIKOVNIH MATERIJALA

- 1) **Slika 1**, Marc Quinn, *“Trudna Alison Lapper”*, 1999., izložen 2005., izvor: Marc Quinn, „*Artworks- Alison Lapper*“, URL: <http://marcquinn.com/artworks/alison-lapper>
- 2) **Slika 2**, . *“Sue in the blue”*, 2012., izvor: Sue Austin, „*Multimedia, performance & installation artist*“, URL: <http://www.wearefreewheeling.org.uk/sue-austin-home>
- 3) **Slika 3**, *“Sue in the blue”*, 2012, izvor: Sue Austin, „*Multimedia, performance & installation artist*“, URL: <http://www.wearefreewheeling.org.uk/sue-austin-home>
- 4) **Slika 4**, *“Sue in the blue”*, 2012, izvor: Sue Austin, „*Multimedia, performance & installation artist*“, URL: <http://www.wearefreewheeling.org.uk/sue-austin-home>
- 5) **Slika 5**, „*Arhitektonske barijere/ inkluzija!*“, 2020.

Izvor: autorska fotografija
- 6) **Slika 6**, Početni postav rada, 2019.

Izvor: autorska fotografija
- 7) **Slika 7**, Detalj rada, svaka linija prikazuje arhitektonske barijere, 2020.

Izvor: autorska fotografija
- 8) **Slika 8**, Prikazan procesa rada *“Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena”*

Izvor: autorska fotografija
- 9) **Slika 9**, Prikaz procesa rada: ploče premazane vazelinom

Izvor: autorska fotografija
- 10) **Slika 10**, Prikaz procesa rada: prelaženje kolicima preko cinčanih ploča premazanih vazelinom

Izvor: autorska fotografija
- 11) **Slika 11**, Prikaz procesa rada: prelaženje kolicima preko cinčanih ploča premazanih vazelinom nakon prve faze jetkanja

Izvor: autorska fotografija

- 12) **Slika 13**, Prikaz procesa rada "*Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena*"

Izvor: autorska fotografija

- 14) **Slika 14**, Prikaz procesa rada "*Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena*"

Izvor: autorska fotografija

- 15) **Slika 15**, Prikaz procesa rada "*Promicanje inkluzije kroz vizualne umjetnosti sa ciljem pokretanja društvenih promjena*"

Izvor: autorska fotografija

- 16) **Slika 16**, "*Barijere*", 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 17) **Slika 17**, "*Barijere*", 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 18) **Slika 18**, "*Barijere*", 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 19) **Slika 19**, Detalji radova, 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 20) **Slika 20**, "*Barijere*", 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 21) **Slika 21**, "*Barijere/ inkluzija!*", 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 22) **Slika 22**, "*Barijere*", 2020.

Izvor: autorska fotografija

- 23) **Slika 23**, Detalji radova, 2020.

Izvor: autorska fotografija